

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ УКРАЇНИ НА ЗЕРНОВІ, БОБОВІ КУЛЬТУРИ ТА ПРОДУКТИ ЇХ ПЕРЕРОБКИ

*Г.Д.Гуменюк, доктор сільськогосподарських наук
Ю.В.Слива, кандидат технічних наук*

Проаналізовано сучасний стан стандартизації на зернові, бобові культури та продукти їх переробки й рівень гармонізації стандартів на зазначені види продукції з міжнародними стандартами. Крім того, згідно вимог СОТ, вивчено стан гармонізації нормативних документів щодо методів контролю показників якості та безпеки для визначеного виду продукції.

Нормативна база, зернові, бобові, продукти переробки, міжнародні стандарти, рівень гармонізації.

Вимоги чинних в Україні стандартів на зерно й зернопродукти дещо відстають від міжнародних вимог, оскільки до цього часу чинними є значна кількість міждержавних стандартів (ГОСТ), які, в основному, були розроблені ще в 70–80 роках минулого століття.

Україна входить у п'ятірку держав світу, які є лідерами-експортерами зерна й зернопродуктів на світовий ринок. Світова організація торгівлі (СОТ), членом якої є й Україна, вимагає, щоб продукція, яка надходить на світовий ринок, відповідала вимогам міжнародних стандартів, що дозволяє забезпечити конкурентоздатність продукції та не створює технічні бар'єри в торгівлі. Згідно Закону України «Про стандартизацію» (2001 р.) одним із принципів державної політики у сфері стандартизації є пріоритетність впровадження міжнародних стандартів.

Мета дослідження – вивчити сучасний стан стандартизації зерна й зерно продуктів та рівень гармонізації стандартів з міжнародними.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами для вивчення слугували: каталоги нормативних документів чинних в Україні, переліки стандартів Міжнародної організації стандартизації (ISO), Європейської організації стандартизації (CEN), Комісії Кодекс Аліментаріус (CAC) та Європейської Економічної Комісії ООН (ЄЕК ООН). Вивчали стандарти ДСТУ, ГСТУ, СОУ, ISO, EN, CAC, ЄЕК ООН, ГОСТ та ТУУ чинні на сьогодні [1–7].

Результати дослідження. Аналізу підлягали ДСТУ, ГОСТ, ГСТУ, СОУ та ТУУ. На зернові, бобові та продукти їх переробки чинними в Україні є 352 стандарти (табл. 1). Із цієї кількості стандартів на продукцію припадає 47,7 %, на методи контролю показників якості й безпеки – 47,5 % та на інші об'єкти стандартизації – 4,8 %.

1. Загальна кількість стандартів на зернові, бобові та продукти їх переробки чинних в Україні

Вид продукції	ДСТУ	ГОСТ	Разом
Зернові, бобові культури та продукти їх переробки	153	199	352

Характеризуючи сучасний стан стандартизації в цій галузі необхідно відмітити як недолік, що більше половини (56,5 %) чинних нормативних документів в Україні складають ГОСТи. До цього часу чинними є 16 РСТ УРСР, які прирівняні до національних, розроблені на хлібобулочні й кондитерські (борошняні) вироби та складають 21,3 % від загальної кількості національних стандартів на продукцію.

ГОСТИ й РСТ УРСР розроблені в 70–80 роках минулого століття, а в 90-х роках їх чинність була пролонгована. Зрозуміло, що зазначені нормативні документи потребують детального перегляду та вивчення доцільності їх подальшого використання в Україні з урахуванням вимог та умов сьогодення.

Позитивним є те, що в останні роки було розроблено й надано чинності 70 % нормативних документів від загальної кількості ДСТУ на продукцію та методи контролю. Зокрема майже на всі зернові й бобові культури розроблені національні стандарти й скасовано на території України чинність ГОСТів на ці культури.

Держспоживстандартом України прийнята програма, згідно якої в найближчий період усі ГОСТи, розроблені до 1992 р., будуть переглянуті з метою визначення доцільності їх застосування в Україні.

Вивчено стан гармонізації національних і міждержавних стандартів на продукцію, методи контролю та інші об'єкти стандартизації (вимоги щодо транспортування, зберігання, охорони довкілля тощо). Результати наведено в табл. 2.

2. Стан гармонізації національних та міждержавних стандартів на зерно й зернопродукти з міжнародними

Вид стандартів	Продукція			Методи контролю			Інші стандарти			Загальний рівень гармонізації, %
	всього	в т.ч. гармонізованих	%	всього	в т.ч. гармонізованих	%	всього	в т.ч. гармонізованих	%	
ДСТУ	75	–	–	68	56	82,3	10	–	–	36,6
ГОСТ	93	–	–	99	23	23,2	7	1	14,3	12,1
Всього:	168	–	–	167	79	47,3	17	1	5,9	22,7

У результаті проведеного аналізу встановлено, що стандарти на продукцію як ДСТУ, так і ГОСТ не гармонізовані. Це пояснюється тим, що міжнародних стандартів на продукцію дуже мало, а на харчову продукцію зовсім немає, бо це продукція, яка виготовляється в кожній країні за своєю технологією й рецептурою з використанням вітчизняної сировини, тому вимоги стандартів на харчову продукцію не створюють технічні бар'єри в торгівлі, оскільки їх можна врегулювати угодами (контрактами). Створюють технічні бар'єри в торгівлі в основному максимально допустимі рівні показників безпеки та методи їх контролю. Саме ці стандарти потребують гармонізації.

Стандартів на методи контролю чинних в Україні – 167, в т.ч. ДСТУ – 68, ГОСТ – 99, що складає 47,8 % від загальної кількості стандартів. Встановлено, що рівень гармонізації ДСТУ на методи контролю зерна й продуктів переробки – 82,3 %, а це свідчить про те, що ДСТУ, яким надається чинність в Україні відповідають міжнародним вимогам.

Рівень гармонізації ГОСТів на методи контролю значно нижчий і становить 23,2 %, а в середньому – 12,1 %. Це можна пояснити тим, що ГОСТи були розроблені в 70–80-ті роки минулого століття, а в той час ця проблема не стояла так гостро.

Крім цих стандартів на зерно та продукти його перероблення розроблено також 1637 Технічних умов України (ТУУ), 27 галузевих стандартів (ГСТУ) та стандартів організацій (СОУ). Звичайно, є ГСТУ і СОУ та ТУУ на нову оригінальну продукцію, яка виготовляється за новими технологіями, але більшість з них на продукцію, яка не витримує вимог стандартів і виготовляється з погіршеними показниками якості. Тому виникає доречне питання: «Чи не занадто великий асортимент «оригінальної» продукції?».

Проаналізовано також кількість чинних на сьогодні стандартів Міжнародної організації зі стандартизації (ISO). Таких стандартів на зернові, бобові та продукти їх переробки виявлено 57, а саме: на продукцію – 3, методи контролю – 47, на інші об'єкти – 7. Із 57 стандартів чинних у ISO гармонізовано в Україні 33, із них 4 стандарти переглянуто та замінено на нові редакції, 24 стандарти залишились не гармонізованими.

Стандарти ISO на продукцію складають 5,3 %, на методи контролю – 82,4 %, на інші об'єкти – 12,3 %. Отже, із представлених даних видно, що основна кількість стандартів розроблена на методи контролю показників якості й безпечності продукції. Європейських стандартів (EN) на методи контролю є 22, у тому числі 17 з них це стандарти гармонізовані з міжнародними та прийняті в Україні як національні.

Крім стандартів ISO та EN вивчено також нормативну базу Комісії Кодекс Аліментаріус (CAC). Кодекс Аліментаріус, що означає латинською мовою «Законодавство про харчові продукти» або «Звід правил і норм на харчові продукти» – це збірник міжнародно схвалених стандартів на харчові продукти, які спрямовані на захист здоров'я споживачів і гарантування чесної практики в торгівлі. Кодекс Аліментаріус містить стандарти на всі основні види харчових продуктів та напівфабрикатів, які призначені для постачання споживачу.

Стандарти та інші нормативні документи CAC є рекомендованими ФАО/ВООЗ для урядів держав і є цінними саме з цього погляду, але вони набувають чинність у країні після їх гармонізації.

У стандартах CAC встановлено вимоги до безпечності продукції, гігієнічні та санітарні вимоги до підприємств харчової промисловості, встановлені МДР показників безпеки, зокрема пестицидів, гормональних препаратів та інших лікувальних засобів у продукції, методи контролю, вимоги до продукції (свіжі овочі, фрукти, молоко, м'ясо, приправи, харчові добавки тощо.) Велика кількість у цій організації настанов (55), щодо пакування, маркування, заморожування продукції, вимоги щодо органічної продукції тощо. Є також Настанови щодо оцінки ризиків у харчових продуктах та розробка елементів аналізу небезпечних чинників у відповідності з Концепцією НАССР.

Комісія Кодекс Аліментаріус оперативно реагує на актуальні питання виробництва якісної й безпечної харчової продукції широкого асортименту. У відповідності з Угодою про технічні бар'єри в торгівлі стандарти САС є визнаними СОТ. На жаль, в Україні стандарти САС тільки починають гармонізовувати, а набули чинності всього 3 стандарти. Є ще цілий ряд вузькоспеціалізованих міжнародних організацій (із зерна, молока, олії, винограду, органічного виробництва, захисту рослин тощо), стандарти яких не менш важливі. Наприклад, Міжнародна конвенція із захисту рослин (IPPC) розробляє стандарти, настанови й рекомендації для забезпечення міжнародної гармонізації фітосанітарних заходів з метою сприяння торгівлі та усунення використання невиправданих заходів як технічних бар'єрів у торгівлі.

Основними об'єктами стандартів, настанов та рекомендацій цієї організації є: словник термінів щодо фітосанітарних заходів; методи визначення зараження рослин паразитами; настанови щодо принципів карантину рослин під час міжнародної торгівлі; аналіз ризиків зараження рослин паразитами; видача фітосанітарних сертифікатів; імпорт продукції тощо. Міжнародна наукова й технологічна асоціація злаків (ICC) також розробляє визнані на світовому рівні стандарти щодо відбору проб зерна та продуктів переробки, методів випробування, впровадження наукових та практичних досягнень щодо технологій вирощування зерна.

Усі вищенаведені організації співпрацюють з ISO, CEN, CAC та іншими організаціями й нерідко їх стандарти стають міжнародними.

Висновки

1. Аналіз сучасного стану стандартизації зернових, бобових та продуктів їх переробки свідчить про те, що в Україні чинними є 153 ДСТУ та 199 ГОСТ. ГОСТи потребують детального вивчення предмету доцільності подальшого їх використання в Україні. Рівень гармонізації їх із міжнародними низький і становить на методи контролю показників якості й безпеки – 23,2 %, а в середньому – 12,1 %.

2. Рівень гармонізації національних стандартів (ДСТУ) з міжнародними на методи контролю – 82,3 %, на продукцію та інші об'єкти не гармонізували, а в середньому – 36,6 %. Позитивним є відносно високий рівень гармонізації стандартів на методи контролю, так як це саме ті стандарти, які призначені для усунення технічних бар'єрів у торгівлі, оскільки оцінювання продукції за показниками якості й безпечності повинно здійснюватись за міжнародними вимогами, що і є однією із основних вимог Світової організації торгівлі.

3. Для удосконалення стандартизації зернових, бобових та продуктів їх переробки необхідно:

- переглянути чинні в Україні гармонізовані стандарти, оскільки деякі із міжнародних стандартів, які були прийняті як національні в минулі роки, уже скасовано й замінено новими;
- із нині чинних стандартів ISO обрати ще не гармонізовані, таких є 24, і вивчити доцільність їх прийняття як національних;
- переглянути та обрати для впровадження в Україні стандарти Комісії Кодекс Аліментаріус (CAC), Міжнародної конвенції захисту рослин (IPPC), Міжнародної наукової та технологічної асоціації злаків (ICC), які визнані на міжнародному рівні (стандарти, рекомендації, настанови щодо гігієнічних

та санітарних вимог, методи контролю, словники термінів, методи боротьби зі шкідниками, технології вирощування зерна тощо);

- постійно відслідковувати прийняття нових та скасування старих стандартів міжнародних організацій і вирішувати доцільність їх використання в Україні;
- під час планування розробки національних стандартів пріоритетність надавати впровадженню міжнародних та регіональних, оскільки процедура розроблення гармонізованих стандартів значно простіша та в 2–3 рази дешевша, ніж розроблення національного стандарту.

4. Впровадження в Україні міжнародних стандартів підвищить рівень нормативної бази в цій галузі та конкурентоспроможність зернових, бобових і продуктів їх перероблення на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Список літератури

1. Каталог нормативних документів. – К.: ДП «УкрНДНЦ», 2011. – Т. 1, Кн. 2 – 305 с., – Т. 3, – 384 с.
2. Міждержавні стандарти: покажчик. – К.: ДП «УкрНДНЦ», 2008. – Т. 1, Кн. 2 – 301 с.
3. Перелік європейських стандартів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.esearch.cen.eu/extended Search.aspx](http://www.esearch.cen.eu/extendedSearch.aspx).
4. Перелік міжнародних стандартів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iso.org/iso/iso_catalogue.htm.
5. Перелік нормативних документів Комісії Кодекс Аліментаріус [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.codexalimentarius.net/web/standard_list.jsp
6. Перелік нормативних документів Європейської Економічної Комісії ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.enece.org/trade/agr/info/accept/htm.
7. Продукція, яка виготовляється за технічними умовами України. – К.: Університ. вид-во «Пульсари», в 7-ми томах, Т. 1 – 282 с., Т. 2 – 283 с., Т. 3 – 283 с., Т. 4 – 274 с., Т. 5 – 278 с., Т. 6 – 287 с., Т. 7 – 283 с.

Проанализировано современное состояние стандартизации на зерновые, бобовые и продукты их переработки и уровень гармонизации стандартов на указанные виды продукции международным стандартам. Кроме того, согласно требованиям ВТО изучено состояние гармонизации нормативных документов по методам контроля показателей качества и безопасности для определенного вида продукции.

Нормативная база, зерновые, бобовые, продукты переработки, международные стандарты, уровень гармонизации.

This article analyzes the current state of standardization of cereals, legumes and products of their processing and the level of harmonization of standards for these products to international standards. In addition, according to WTO requirements studied the harmonization of regulations related to quality control quality and security for a certain type of product.

Everywhere, cereals, pulses, food processing, international standards, the level of harmonization.